

© *Іванова І. Ф.*

5. Парсонс Т. О структур социального действия [Электронный ресурс] / Т. Парсонс — М.: Академический Проект, 2000. — 880 с. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/pars/10.php
6. Радугин А. А. Культурология: Учебное пособие / Составитель и ответств. редактор А. А. Радугин. — М.: Центр, 2001. — 304 с.
7. Ручка А. А. Ценностный подход в системе социологического знания. / А. А. Ручка— К.: Наукова думка, 1987. — 156 с.
8. Сандюк Л. О. Основы культурології. Навчальний посібник / За ред. Л. О. Сандюк та Н. В. Щубелки. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 400 с.
9. *Українське суспільство 1992—2008: Соціологічний моніторинг* / За ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. — К.: Інститут соціології НАН України, 2008. — 656 с.
10. Шапошникова І. Формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді [Електронний ресурс] / І. Шапошникова // Соціальні виміри суспільства. - 2013. - № 5. - С. 716-725. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2013_5_55
11. Щепанський Я. Ю. Элементарные понятия социологии // Я. Ю. Щепанський —М : Прогресс, 1969. — 240 с.

Іванова Ірина Федорівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв

УДК 316.356.4

ЕТНІЧНІ ГРУПИ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ М. МИКОЛАЄВА)

У статті висвітлено результати емпіричного соціологічного дослідження, яке проводилося Центром соціологічних досліджень Чорноморського державного університету імені П. Могили за сприянням Ради національних товариств Миколаївської області у 2015 році за допомогою анкетного опитування. Об'єктом дослідження стали представники різних етнічних груп, які є членами національно-культурних товариств м. Миколаєва; предметом — чинники, які впливають на формування національної ідентичності представників етнічних груп Миколаєва та їх інтеграцію в український соціум.

Ключові слова: ідентичність, національна ідентичність, етнічна група, національно-культурні товариства.

ЭТНИЧЕСКИЕ ГРУППЫ: ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ Г. НИКОЛАЕВА)

В статье изложены результаты эмпирического социологического исследования, проведенного Центром социологических исследований Черноморского государственного университета имени П. Могилы при содействии Совета национальных обществ Николаевской области в 2015 году посредством анкетного опроса. Объектом исследования стали представители различных этнических групп, которые являлись членами национально-культурных обществ г. Николаева; предметом — факторы, которые влияют на формирование национальной идентичности представителей этнических групп Николаева и их интеграцию в украинский социум

Ключевые слова: идентичность, национальная идентичность, этническая группа, национально-культурные общества

ETHNIC GROUPS: FACTORS OF FORMING OF NATIONAL IDENTITY (ON EXAMPLE OF M. MYKOLAIV)

The results of empiric sociological research that was conducted by Center of sociological

researches of the Black Sea state university of the name of P. of Mohyla after the assistance of Advice of national society of the Mykolaiv area in 2015 by means of the questionnaire questioning are reflected in the article. The representatives of different ethnic groups, that are the members of national and cultural societies of Mykolaiv, became a research object; by an object are factors that influence on forming of national identity of representatives of ethnic groups of Mykolaiv and their integration in Ukrainian society.

Keywords: *identity, national identity, ethnic group, national and cultural societies.*

Актуальність проблеми. В Україні, в умовах вирішення доленосних питань захисту державного суверенітету і територіальної цілісності, побудови демократичного суспільства і реалізації завдань європейської інтеграції, особливої значущості в науковому просторі соціології і соціальної психології набуває наукове дослідження проблеми досягнення загальної національної єдності, у тому числі шляхом національної ідентичності та повноцінного включення представників етнічних спільнот в український соціум.

Дослідження вище названої проблеми є актуальною з точки зору концепції мультикультуралізму, яка пропонує свій спосіб соціокультурної інтеграції інокультурних груп, включення їх в соціальну і політичну системи суспільства без обов'язкового визнання культурної ідентичності більшості [1, с. 73].

Наукове і практичне значення мають не тільки теоретичні дослідження, а й емпіричні з вивчення національної ідентичності етнічних груп за безпосередньої участі представників реально існуючих національно-культурних товариств, члени яких цілеспрямовано займаються питаннями формування і розвитку національної ідентичності представників різних етнічних спільнот та їх інтеграції в структуру українського суспільства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми нації, національної ідентичності розглядали такі українські науковці, як: В. Горлова, В. Даренська, М. Козловець, Ю. Котляр, Г. Лозко, Л. Ляпіна, Н. Паніна, М. Степико, Л. Саракун, Н. Скотна, Т. Халавка та ін. Їх досліджували також західні вчені: Б. Андерсон, А. Аппадурі, З. Бауман, У. Бек, П. Бергер, Г. Блумер, Ф. Бродель, Р. Брюейкер, П. Бурдьє, Б. Вальденфельс, А. Віліс, А. Вільсон, Ю. Габермас, С. Гантінгтон, Е. Гелнер, Е. Гідденс, І. Гофман, М. Грох, Р. Дарендорф, М. Еліаде, Е. Еріксон, А. Етціоні, Р. Інглегарт, М. Кастельс, Р. Кайуа, П. Козловські, С. Леш, Х. Лінц, Г. Люббе, О. Марквард, Т. Мітчелл, К. Омає, П. Рікер, А. Сен, Е. Сміт, Ч. Тейлор, Е. Тоффлер, А. Турен, Е. Хобсбаум, В. Хесле, К. Хюбнер, С. Шульман та ін.

До вище зазначених проблем зверталися російські науковці: Т. Артем'єва, Є. Барабанов, Т. Брисіна, М. Губогло, Л. Гудков, Л. Дробіжева, О. Дугін, М. Заковоротна, А. Здравомислов, В. Ільїн, С. Кортунов, В. Кувалдін, В. Малахов, С. Матвєєва, М. Мікешин, Е. Паїн, О. Панарін, Є. Рудницька, В. Тишков, В. Толстих, Д. Тренін, В. Федотова, Н. Федотова, В. Ядов.

Свій внесок у розробку проблеми етнічних груп зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: О. Антонюк, В. Євтух, О. Картунов, Г. Касьянов, В. Котигоренко, О. Майборода, В. Мицик, М. Обушний, Б. Андерсен, Е. Гелнер, Е. Сміт, В. Кимлічка.

Аналіз теоретичних джерел, здійснений автором статті, дає підстави стверджувати, що особливу актуальність для сьогодення України мають наукові розвідки українських дослідників Н. В. Паніної, М. Т. Степико, І. П. Рущенко та В. Б. Євтуха [2]. За твердженням відомого українського соціолога Н. В. Паніної «психологічною передумовою формування відкритої суспільної системи демократичного зразку» є психологічне сприйняття представників різних етнічних груп, переважання у масовій свідомості настанови на інтеграцію різних національних культур [3, с. 110].

М. Т. Степико, автор монографії з питань української ідентичності, стверджує, що розшарування регіональних, ціннісних, світоглядних, мовно-культурних, політичних орієнтацій громадян України може бути певним викликом національній безпеці країни [4]. Професор І. П. Рущенко в монографії з проблем російсько-української гібридної війни зазначає негативне значення етнічних груп, які з різних причин не інтегрувалися остаточно до політичної нації, особливо, якщо «не інтегровані етнічні прошарки компактно проживають

у прикордонних областях» [5, с. 37]. Професор В. Б. Євтух ще в 2012 році писав, що в незалежній Україні процес адаптації етнічних меншин ускладнюється у зв'язку з тим, що основна увага концентрується на відроджувальних моментах своєї етнічності, що певним чином послаблює взаємодію з іншими етнічностями та може посилювати сепаратистські тенденції [6].

Понятійний апарат. На основі аналізу теоретичних джерел, результати якого викладено в окремій науковій публікації, автор статті прийшла до висновку, що поняття «національна ідентичність» слід використовувати у наступному контексті: це усвідомлення людиною власної належності до певної національної групи, що має свою назву, власну історичну територію, спільні міфи, історичну пам'ять, спільну масову громадську культуру, свою мову, спільну економіку, однакові для всіх юридичні права та обов'язки [2].

Замість загальноживаного поняття «національна меншина» автор статті вважає за необхідне використовувати поняття «етнічна група», як менш заполітизоване, і з таким змістовним наповненням: це група людей, які мають певні особливі етнічні, тобто культурні, мовні, релігійні чи расові характеристики; яких об'єднує повне чи часткове загальне походження та які усвідомлюють свою причетність до загальної групи, свою специфічність та особливість; і ця етнічна особливість групи визнається суспільством [2].

Мета роботи: викладення результатів емпіричного соціологічного дослідження з вивчення чинників, що впливають на формування національної ідентичності етнічних груп.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричне соціологічне дослідження проводилося Центром соціологічних досліджень Чорноморського державного університету імені П. Могили за сприяння Ради національних товариств Миколаївської області у 2015 році за допомогою анкетного опитування. Об'єктом дослідження стали представники різних етнічних груп, які є членами національно-культурних товариств м. Миколаєва. В якості предмета дослідження були визначені чинники, які впливають на формування національної ідентичності представників етнічних груп Миколаєва та їх інтеграцію в український соціум.

Вибіркова сукупність респондентів формувалася за допомогою багатоетапної, дворівневої вибірки. На першому рівні використовувався гніздовий метод вибірки. В якості одиниць дослідження обрано національні товариства м. Миколаєва, які були зареєстровані в державних органах влади, реально існували та діяли на момент дослідження. Із загальної кількості товариств обрали кожне друге: Миколаївське караїмське історико-культурологічне товариство «Мурат», Миколаївське обласне дружество болгарської культури ім. Христа Ботева, Миколаївське обласне товариство греків «Нова Еллада», Миколаївське обласне товариство поляків, Миколаївську асоціацію корейців, Миколаївську обласну єврейську громаду, Миколаївську обласну організацію азербайджанської молоді, Миколаївську обласну організацію німецької молоді, Миколаївську обласну російську національну громаду «Русичь».

На другому рівні була використана вибірка «сніжний ком», яка будувалася наступним чином: у першого респондента, голови товариства, просили дати контакти членів товариства, які могли б взяти участь в дослідженні. В подальшому визначали можливу дату зустрічі з членами конкретного національного товариства. З аналогічним проханням зверталися до наступних членів товариства, з якими могли зв'язатися. Таким чином, за винятком першого кроку, вибірка формувалася за участю самих об'єктів дослідження – представників етнічних груп – членів національних товариств м. Миколаєва. Вибірка склала 108 осіб.

Серед опитаних членів національно-культурних товариств м. Миколаєва 44,4% є представниками чоловічої статі, 55,6% – жіночої. За віком кількість респондентів у відсотковому значенні розподілилася таким чином: 37% складають респонденти віком від 18 до 29 років, 18,5% – 30-39 років, 16,7% – 40-49 років, 12% – 50-59 років та 15,7% – люди віком від 60 років і старше. Найбільше представлені респонденти з вищою освітою і вченим званням (62,2 %). Стосовно професійної зайнятості: в рівній мірі представлені фахівці культури (13,9%), освіти (13%), сфери обслуговування (12%), а найбільше – молодь, яка навчається (19,4%).

Були висунуті наступні гіпотези дослідження: 1) представники етнічних громад, які є членами національних товариств, ідентифікують себе зі своїм етносом, а також як представників української нації; 2) у повсякденному житті представники етнічних громад використовують як мову свого етносу, так російську та українську; 3) представники етнічних громад, намагаючись зберегти свою етнічну ідентичність, обмежують стосунки за межами етнічної громади.

Передбачуваними були відповіді респондентів – членів національних товариств – на питання «З якою національністю Ви себе ідентифікуєте?» (на рівні свідомості особистості). 54,5 % респондентів ідентифікують себе з представниками свого етносу, 27,3 % – з українцями, 18,2 % було важко визначитися з відповіддю. Позитивним слід вважати той факт, що респонденти, які є представниками етнічних груп та членами національних товариств м. Миколаєва, ідентифікуючи себе з представниками свого етносу, одночасно відчують себе й українцями. На питання «Чи відчуваєте Ви себе українцями?» (на рівні чуттєвої сфери особистості) 25,3 % опитаних відповіли, що безумовно так; 25,3 % – скоріше так, ніж ні; 18,7 % – скоріше ні, ніж так; 6,7 % – безумовно ні і 24 % важко було відповісти на це питання. Суттєвих відмінностей у відповідях респондентів різної статевої, вікової та професійної належності не виявлено.

Важливим чинником формування національної ідентичності етнічних груп та їх інтеграції в політичну систему українського суспільства є мова. На запитання «Якою мовою Ви розмовляєте у повсякденному житті?» члени національно-культурних товариств, які брали участь в опитуванні, на перше місце поставили російську мову, на друге – українську, на третє – мову свого етносу. Відмінностей у відповідях респондентів різної статевої, вікової та професійної належності не виявлено.

Отримані результати можна пояснити наступним чином. 67 % респондентів народилися в Україні і майже не володіють мовою свого етносу, хоча пропозицію про розширення можливостей навчання рідною мовою (мовою етносу) у закладах освіти висловили, коли відповідали на питання анкети «Що потрібно зробити для зміни ситуації на краще?». Щодо української мови, яка була поставлена респондентами на друге місце за мірою використання у повсякденному житті, слід зауважити, що більшість з опитаних членів національних товариств тривалий час проживають в Миколаєві (33 % – від народження, 23 % – більше 10 років, 13 % – більше 20 років), де історично сформувалося російське мовне середовище (рисунок 1.)

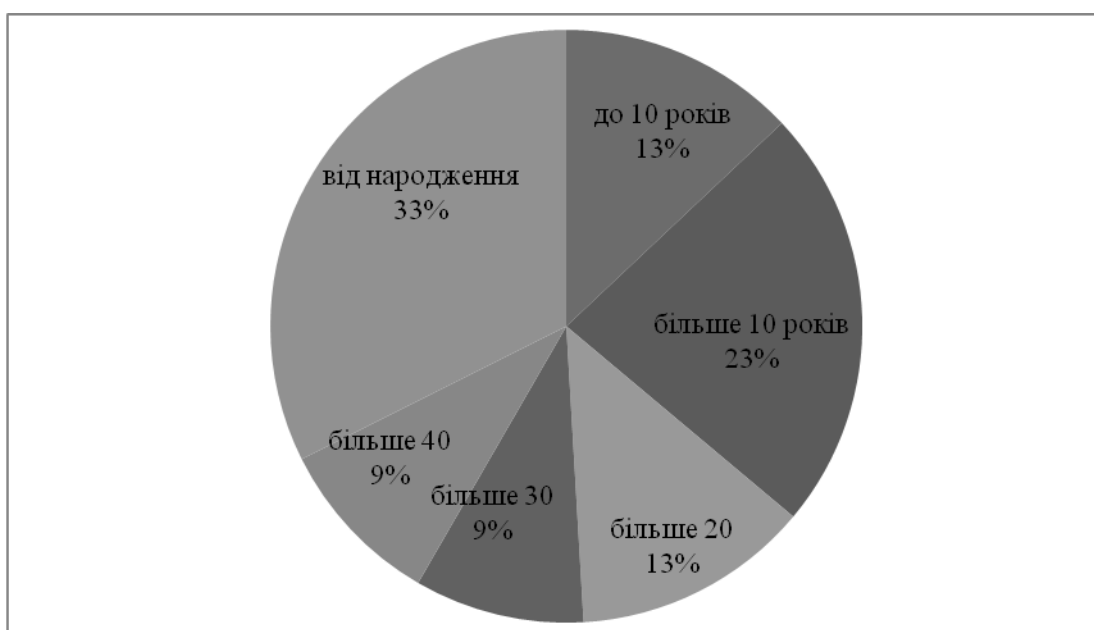

Рисунок 1. Як довго Ви проживаєте в м. Миколаєві?

Доречно згадати висловлювання Н.В. Паніної: «Для того, щоб мова стала не просто «рідною» в анкеті, але і своєю в реальному спілкуванні, потрібний довгий шлях, вимірюваний життям багатьох поколінь ...» (переклад автора статті) [3, с. 109].

У ході дослідження не знайшла підтвердження гіпотеза стосовно того, що представники етнічних груп, члени національно-культурних товариств, намагаючись зберегти свою етнічну ідентичність, обмежують стосунки за межами етнічної громади. Респонденти відповідали на питання, чи є серед їхніх друзів та знайомих представники інших національностей. Отримали такі результати: 99% респондентів мають друзів та знайомих серед представників інших національностей.

Одним із чинників, що впливає на процес формування національної ідентичності та інтеграції етнічних груп України в громадянське суспільство, є толерантне ставлення з боку місцевих органів влади та населення, комфортні умови спільного проживання представників різних національностей. Респондентам було задано питання: «Наскільки Вам комфортно жити в м. Миколаєві як представнику певної національності?». Відповіді розподілилися таким чином: 45,5 % відчують себе комфортно; 32,5 % – більш комфортно, ніж ні; 10 % – посередньо; 7,8 % – не комфортно; 3,9 % – більш не комфортно, ніж комфортно. Таким чином, була виявлена позитивна тенденція: більшість опитаних членів етнічних громад міста почувають себе комфортно.

«Що потрібно для зміни ситуації на краще?». Таким було відкрите питання анкети, яке передбачало, що респонденти висловлять свою власну точку зору. Очікуваним було те, що значна кількість опитаних назвали серед першочергових завдань закінчення війни та встановлення миру, стабільність, право представників кожного етносу на самовираження. На думку респондентів, влада, яку ми обираємо, повинна турбуватися про національні інтереси мешканців міста, про дітей і людей похилого віку, про створення робочих місць і підвищення заробітної плати.

Висновки. За результатами емпіричного соціологічного дослідження з вивчення чинників, що впливають на формування національної ідентичності етнічних груп, прийшли до таких висновків:

- беруть активну участь в роботі національних товариств м. Миколаєва, прагнуть належати до своєї етнічної групи, консолідуватися з нею в рівній мірі чоловіки і жінки, представники всіх вікових категорій і професій;
- у представників етнічних громад м. Миколаєва виявлена, в якості життєво важливої, потреба у власній ідентифікації з представниками свого етносу;
- незважаючи на вище зазначене, в повсякденному житті більшість респондентів використовують російську та українську мову, менше - мову свого етносу, що спричинено мовною ситуацією південного регіону України;
- переважна більшість представників етнічних громад комфортно почувають себе в м. Миколаєві, беруть активну участь у діяльності своїх етнічних громад та заходах, що проводяться за ініціативою Ради національних товариств Миколаївської області;
- для забезпечення прав національних меншин в Україні, в тому числі в Миколаєві, респонденти вважають першочерговими для влади, як центральної, так і місцевої, такі завдання: закінчення війни та встановлення миру, забезпечення стабільності у всіх сферах життя, створення сприятливих умов для самовираження кожного етносу.

Перспективи подальших наукових розробок. У 2016 році Центром соціологічних досліджень Чорноморського державного університету імені Петра Могили за сприянням Ради національних товариств Миколаївської області планується проведення емпіричного соціологічного дослідження «Особливості міжетнічних відносин на Півдні України», об'єктом якого виступає доросле населення міста Миколаєва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ляпина, Л. А. К проблеме типологизации концепций мультикультурализма [Текст] / Л.

А. Ляпина // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2015. – №1. – С. 69 – 81.

2. Иванова, И. Ф. Категорії «національна ідентичність» і «етнічна група» в сучасній філософії [Текст] / І. Ф. Иванова // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип.. 250. Том 262. Філософія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С. 84-89.

3. Панина, Н. В. Избранные труды по социологии [Текст]: В 3-х томах. – Том 3. Социология политики, национальных отношений, общественного мнения и социальная психиатрия / Н. В. Панина; сост. и ред. Е. И. Головаха. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2012. – 328 с.

4. Степико, М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування [Текст]: монографія / М. Т. Степико. – К. : НІСД, 2011. – 336 с.

5. Рущенко, І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога [Текст]: монографія / І. П. Рущенко. – Х.: ФОП Павленко О.Г., 2015. – 268 с.

6. Євтух, В. Б. [Електронний ресурс] / В.Б. Євтух. – Режим доступу: [/http://www.slideshare.net/yevtukh/2012-19981287](http://www.slideshare.net/yevtukh/2012-19981287).

Коваліско Наталія Володимирівна – доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри історії та теорії соціології, Львівський національний університет імені Івана Франка
Слюсар Олена Володимирівна – студентка 5 курсу магістерської програми ЛНУ імені Івана Франка, Львівський національний університет імені Івана Франка

УДК 316.334.2: 316.454.3

СПЕЦИФІКА ДЕМОНСТРАТИВНОГО СПОЖИВАННЯ РІЗНИМИ СТАТУСНИМИ ГРУПАМИ МІСТА ЛЬВОВА

У статті з'ясовано специфіку механізмів та чинників формування демонстративного споживання різними статусними групами у сучасному українському суспільстві. Споживчу поведінку розглянуто як соціально-економічний феномен, виділено класичні та сучасні соціальні моделі споживання. На емпіричному рівні підтверджено, що індекс демонстративного споживання залежить від особистого середньомісячного доходу індивіда. Жінки споживають більші показово, ніж чоловіки; молодша вікова група споживає більші демонстративно, ніж старша. Назагал на демонстративне споживання значимо впливає лише рівень освіти. Не підтверджено, що чим вища статусна позиція в соціальній ієрархії суспільства, тим вищий рівень демонстративного споживання статусною групою.

Ключові слова: демонстративне споживання, статусні групи, споживча поведінка, моделі споживання

СПЕЦИФІКА ДЕМОНСТРАТИВНОГО ПОТРЕБЛЕННЯ РАЗНЫХ СТАТУСНЫХ ГРУПП ГОРОДА ЛЬВОВА

В статье рассмотрена специфика механизмов и факторов формирования демонстративного потребления различными статусными группами в современном украинском обществе. Потребительское поведение рассмотрено как социально-экономический феномен, выделены классические и современные социальные модели потребления. На эмпирическом уровне подтверждено, что индекс демонстративного потребления зависит от личного среднемесячного дохода индивида. Женщины потребляют более показательно, чем мужчины; младшая возрастная группа потребляет более демонстративно, чем старшая. На демонстративное потребление значимо влияет только уровень образования респондентов. Не подтверждено, что чем выше статусная